

ZMIANY W UKŁADZIE SIŁ NA KREMLU W LATACH 2007–2016

dr Natalia OLSZANECKA
Akademia Sztuki Wojennej

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: jak zmieniała się elita władzy w Rosji w latach 2007–2016 i kto podejmuje najważniejsze decyzje w państwie. Do udzielenia odpowiedzi na to pytanie zostanie wykorzystany model „Politbiuro 2.0”. Jest to schemat zaproponowany przez Minchenko Consulting, zgodnie z którym współcześnie najważniejsi decydenci w Rosji zasiadają w Radzie Bezpieczeństwa FR, stworzonej na wzór radzieckiego Biura Politycznego.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, elita władzy, Władimir Putin.

Wstęp

W Rosji partie polityczne odgrywają drugorzędną rolę w kreowaniu rzeczywistości politycznej. Prawdziwymi graczami są klany i sieci powiązań hierarchicznych patron–klient wchodzące w skład elity władzy¹. Początki struktury klanowej sięgają prezydentury Borysa Jelcyna. Wtedy najważniejszą rolę na Kremlu odgrywała Grupa Gazpromu, prowadzona przez założyciela korporacji i jednocześnie premiera Rosji, Wiktora Czernomyrdina. Równolegle funkcjonowały: grupa petersburska (pod przewodnictwem Anatolija Czubajsa), grupa mera Moskwy – Jurija Łużkowa, grupa „rodzinna” (najbliżsi współpracownicy i krewni prezydenta) oraz sojusz oligarchów

1 Twórcą terminu „elita władzy” był Charles W. Mills. Według autora w skład elity władzy wchodziły osoby zajmujące stanowiska, które umożliwiają im wzniesienie się ponad środowisko zwyczajnych ludzi, dzięki czemu mogą podejmować decyzje pociągające za sobą poważne konsekwencje. Za posiadających władzę uważa się tych, którzy potrafią zrealizować swoją wolę, nawet jeśli inni się temu opierają. Wyznacznikiem przynależności do elity są natomiast afiliacje instytucjonalne: wojsko, polityka i biznes. Osoby znajdujące się u szczytu tych instytucji kumulują władzę i prestiż. Według Jarosława Ćwieka-Karpowicza w Rosji okresu Putina na samym szczycie znajdowała się „elita władzy centralnej”. W jej skład wchodziły niektóre osoby z elity władzy na poziomie regionalnym i federalnym. W putinowskiej Rosji byli to członkowie Rady Bezpieczeństwa, która do swoich kompetencji zaliczała nie tylko omawianie kwestii związanych z bezpieczeństwem państwa, ale także innych istotnych z punktu widzenia interesu narodowego problemów. Co ważne, frakcje i grupy interesu ukształtowane w szeroko rozumianej elicie władzy (politycznej, regionalnej) posiadały swojego reprezentanta w kręgu elity władzy centralnej.

(m.in. Boris Bieriezowski, Aleksandr Wołoszyn, Oleg Dieripaska i Roman Abramowicz). Do końca lat 90. to właśnie ta ostatnia grupa uzyskała największy wpływ na ośrodki władzy. Oprócz głównych klanów istniały również liczne mniejsze ugrupowania zrzeszające polityków i biznesmenów aktywnych w polityce na szczeblu krajowym i regionalnym².

Podczas pierwszych lat rządów Władimira Putina wyłoniły się dwa kluczowe klany: petersburscy siłowicy i „rodzina”, czyli osoby związane z postacią Borysa Jelcyna. Siłowicy byli sprzymierzeni z innymi petersburskimi klanami, m.in.: z prawnikami. W latach 2003–2004 grupa petersburska, w szczególności frakcja siłowa, zaczęła dzielić się na mniejsze klany, często ze sobą skonfliktowane. Duże zmiany odnotowano w 2007 roku, kiedy jasne stało się, iż Putin, zgodnie z konstytucją, będzie musiał zrezygnować z funkcji prezydenta Rosji. W elicie władzy rozgorzała wówczas walka o sukcesję. Lata rządów Dmitrija Miedwiediewa (2008–2012) to kolejny okres roszad w układzie sił na Kremlu. W 2012 roku do władzy powrócił Putin i ponownie umocniły się klany siłowe. W ciągu ostatnich dwóch lat dochodziło do ciągłych zmian wśród najbliższych współpracowników prezydenta³. Dotyczy to głównie osób z kręgów siłowych. Na zmiany mają wpływ zbliżające się wybory prezydenckie.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie zmian personalnych i sojuszków, które zaszły w elicie władzy w Rosji w latach 2007–2016. Główny problem badawczy zawiera się w pytaniu: w jakim stopniu zmieniły się układy polityczne na Kremlu w latach 2007–2016. Na podstawie istniejącej literatury i przeprowadzonej analizy postawiono hipotezę, iż w porównaniu z rokiem 2007 w obecnym układzie sił na Kremlu doszło do poważnych zmian o charakterze „wewnętrznym”. Nowe osoby znajdujące się obecnie w bliskim otoczeniu prezydenta Putina nie są osobami spoza wcześniejszego układu, ale poprzednio odgrywały w nim mniej ważne role. Główna metoda zastosowana w niniejszej pracy to szczegółowa i wnikliwa analiza zawartości treści. Na wybrane przeze mnie źródła składają się głównie artykuły prasowe.

Układ sił na Kremlu do 2007 roku

Kształtowanie się elity władzy w latach 2000–2007 można umownie podzielić, zgodnie z koncepcją zaproponowaną przez Jarosława Ćwieka-Karpowicza, na cztery etapy. W pierwszym „pojelcynowskim” (do 2003 r.) stopniowo umacniała się pozycja polityczna prezydenta, a kluczowe stanowiska w państwie zostały obsadzone przez osoby pochodzące z Sankt Petersburga, z czasów studenckich, wcześniejszej

2 S. Braguinsky, *Postcommunist Oligarchs in Russia: Quantitative Analysis*, „Journal of Law and Economics” 2012, t. 52, nr 2, s. 307–349; V. Gelman, *Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy*, „Europe-Asia Studies” 2008, nr 60(6), s. 913–930.

3 A. Derinova, *Who Rules Russia?*, <http://www.e-ir.info/2013/05/22/who-rules-russia> [dostęp: 21.05.2017].

pracy⁴. Putin zapewnił sobie także lojalność kadr Jelcyna oraz poparcie znacznej części przedstawicieli wielkiego biznesu. Umocniła się ponadto kontrola nad władzą regionalną. Jednocześnie doszło do eliminacji konkurencji. Drugi okres – „przełomu” (2003–2004), związany był z ponownym objęciem urzędu prezydenckiego przez Putina i dokończeniem procesu wymiany ekipy rządzącej. Był to okres, w którym nastąpiło przejście od prostych decyzji personalnych do zmian instytucjonalnych, w tym reorganizacji służb specjalnych. Elita władzy została całkowicie zdominowana przez zaufanych współpracowników Putina, którzy zasiedli w organach nadzorczych ważnych spółek sektora energetycznego. Trzeci etap – „zasadniczy” (2004–2007), przyniósł stabilizację polityczną w Rosji. Elita władzy została całkowicie podporządkowana prezydentowi. Wewnętrzne konflikty były tłumione. Ostatni etap – „schyłkowy”, to rywalizacja między poszczególnymi grupami związana z niepewnością wyboru następcy głowy państwa. Rozpoczął się on wraz z dymisją rządu Michaiła Fradkowa jesienią 2007 roku. Dla elity władzy był to czas bardzo dynamiczny. Wielu jej członków straciło wówczas dotychczasową pozycję. Putin objął funkcję premiera i zdołał utrzymać pozycję głównego stabilizatora w funkcjonowaniu elity⁵.

Wraz z dojściem do władzy Putina pojawiła się teoria o militaryzacji elity, propagowana głównie przez Olgę Krysztanowską. Według niej, osoby związane z re-sortem siłowym w 2004 roku stanowiły ponad połowę elity władzy⁶. Koncepcja ta została poddana szeroko zakrojonej krytyce m.in. przez Sharon i Davida W. Rivierów. Zgodzili się oni z faktem, iż elita uległa pewnej militaryzacji, ale nie w tak znacznym stopniu. Według ich badań większa liczba członków elity władzy posiadała wykształcenie prawnicze i ekonomiczne, a nie wojskowe⁷. W najbliższym otoczeniu prezydenta pojawiło się co prawda więcej osób wywodzących się ze struktur siłowych, ale – jak tłumaczy Richard Sakwa – nie było to działanie zaplanowane, mające na celu militaryzację władzy. Putin, obejmując urząd prezydenta, nie posiadał zaplecza politycznego, dlatego na stanowiska polityczne wyznaczał lojalne sobie osoby, poznane w trakcie wcześniejszej pracy⁸.

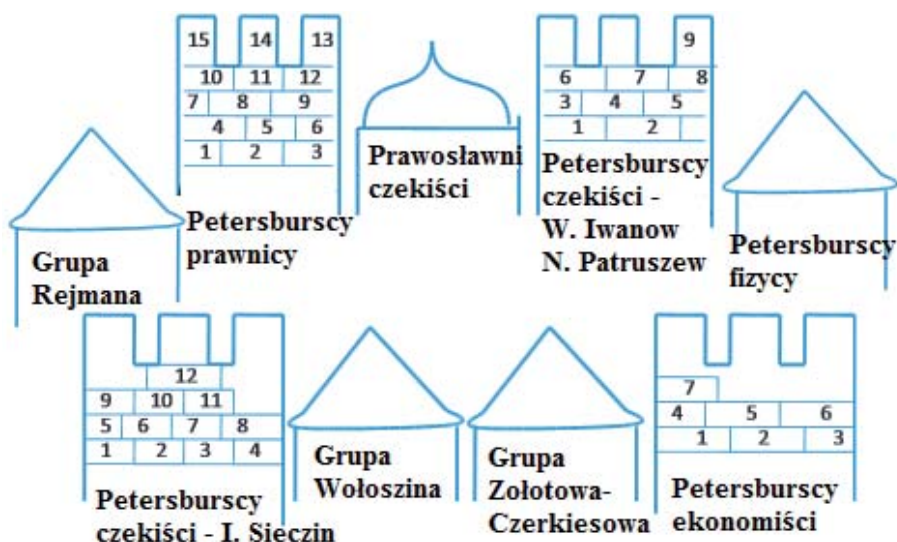
4 W. Bogomolowa, *Spisok družiej Putina*, „Moskowskij Konsomoliec”, http://www.compromat.ru/page_18837.htm [dostęp: 21.05.2017].

5 J. Cwiek-Karpowicz, *Rosyjska elita władzy centralnej w latach 2000–2008*, ASPRA-JR, Warszawa 2008.

6 O. Krysztanowska, *Anatomija rossijskoj elity*, Igor Zacharov, Moskwa 2003.

7 S.W. Riviera, D. Riviera, *The Russian elite under Putin: Militocratic or Bourgeois?*, „Post-soviet Affairs” 2005, t. 22, nr 2, s. 134–136; W. Djabatlikowicz, G. Czapkowski G., *Klanowos t: polza o predolienije (kak nami prawit i kak formujetsja sowriemiennyj rossijskij prawjaszczij klass*, „Rus. Rieporter” 2011, nr 35.

8 R. Sakwa, *Russian politics and society*, Routledge, Londyn 2002.

Petersburscy czekiści (siłowicy) (Sieczin)	Petersburscy czekiści (siłowicy) (Iwanow, Patruszew)	Petersburscy ekonomiści (Kudrin)	Petersburscy prawnicy (Miedwiediew)
1. Alksander Bortnikow	1. Wiktor Gryzłow	1. Siergiej Ignatiew	1. Konstantin Czuiczenko
2. Władimir Ustinow	2. Oleg Safonow	2. Aleksiej Uljukajew	2. Aleksandr Iwanow
3. Wiktor Zubkow	3. Raszid Nurgalijew	3. Elwira Nabiullina	3. Jelena Waljawina
4. Michaił Fradkow	4. Siergiej Smirnow	4. Anatolij Czubajs	4. Nikołaj Winniczenko
5. Anatolij Sierdiukow	5. Walentina Matwijenko	5. Arkadij Dworkowicz	5. Dmitrij Kozak
6. Andriej Belianinow	6. Andriej Kostin	6. German Gref	6. Artur Parfiencikow
7. Siergiej Czemieszow	7. Michaił Kuzowlew	7. Władimir Kogan	7. Jewgienij Jelsejew
8. Nikołaj Tokariew	8. Petersbursko-karelskie KGB		8. Aleksander Konowałow
9. Giendaj Timczenko	9. Petersbursko-afgańscy oficerowie		9. Jurij Czajka
10. Władimir Titow			10. Władimir Piligin
11. Władimir Strzałkowski			11. Michaił Zingarewicz
12. Władimir Artjakow			12. Zachar Smuszkin
			13. Walerij Kozakar
			14. Wiktor Wekselberg

Grupa Rejmana: Leonid Rejman i jego klientela.

Grupa Zolotow–Czerkiesow: klientela oraz Siergiej Iwanow, Arkady i Borys Rotenbergowie.

Grupa Wołoszyna: Roman Abramowicz, Aliszer Usmanow, Igor Szuwałow, Natalia Timakowa, Arkadij Dworkowicz, Oleg Deripaska.

Petersburscy fizycy: Jurij Kowalczuk i Andriej i Siergiej Fursienko, Wiktor Mjaczin.

Petersburscy prawosławni czekiści: Władimir Jakunin, Georgij Poltawczenko, Władimir Kożin, Władimir Dmitriew.

Źródło: W. Dжатликowicz, F. Czапkowski, *Klanowos't: pol'za o predolienije (kak nami prawit i kak formujetsja sowriemiennyj rossijskij prawjaszczij klass*, „Russkij Rieporter” 2011, nr 35, s. 24–33.

Rys. 1. Model „baszta kremlowskich” w 2007 roku (według Władimira Przybyłowskiego)

Istnieje kilka zasadniczych poglądów na temat podziału elity władzy w Rosji – wzajemnie się uzupełniających. Najbardziej podstawowym jest klasyczny podział na dwie frakcje: siłowików (optujących za całkowitą renacjonalizacją sektora energetycznego i strategicznych gałęzi przemysłowych, prymatem państwa nad społeczeństwem, postrzeganiem Zachodu jako zagrożenia, militarystką oraz przestrzeganiem wartości prawosławnych i patriotycznych) i liberałów (postulujących o zwiększenie swobód biznesowych i otwartość na inwestycje zagraniczne)⁹. Inny podział proponują Ian Bremmer i Samuel Charap. Dzielią oni elitę kremlowską na trzy frakcje: liberałów, siłowików i technokratów. Technokraci działają pod przewodnictwem Dmitrija Miedwediewa i Aleksieja Millera. Dzięki kontroli nad Gazpromem mają znaczący wpływ na politykę państwa. Bremmer i Charap podkreślają jednak, iż istnieje kilka wpływowych postaci w rządzie, które nie są w pełni sprzymierzone z żadną z tych frakcji, w tym Michaił Fradkow i Siergiej Sobianin¹⁰.

Do uporządkowania podziału elity władzy może także posłużyć jeden z najbardziej szczegółowych modeli – „baszt kremlowskich”, autorstwa Władimira Przybyłowskiego. Ukazuje on rozmieszczenie osób w kremlowskich klanach do 2007 roku. Zaprezentowany na rysunku 1 model z czterema wieżami i pięcioma basztami jest oczywiście dość uogólniony. Przedstawia on ugrupowania istniejące w elicie władzy, nazwane od najbardziej wpływowych członków i dominujących korporacji. Cztery największe to: petersburscy siłowicy – czełkiści (kierowani przez Igora Sieczina, a także Wiktora Iwanowa i Nikołaja Patruszewa); petersburscy ekonomiści (na czele z Aleksiejem Kudrinem) oraz petersburscy prawnicy (na czele z Miedwediewem). Prawie wszystkie klany mają w nazwie przymiotnik „petersburski”, co wskazuje na to skąd wywodzą się ich członkowie. Połączenie ich jednym dachem nie oznacza, że wszystkie mają ze sobą ścisły związek¹¹.

Układ sił na Kremlu w okresie przedwyborczym

Układ sił na Kremlu zmienił się w dużym stopniu w 2007 roku. Przede wszystkim spadło znaczenie klanu Sieczina (siłowicy). W okresie przedwyborczym we frakcji siłowików zaczęło dochodzić do widocznych walk między różnymi klanami. Chcąc zagwarantować stabilność swojej władzy, Putin zdecydował, że osoba, która przejmie fotel prezydencki, nie będzie pochodzić z frakcji siłowej. Uważał, że tylko taka sytuacja zapewni równowagę sił na Kremlu. W walce o urząd prezydencki poparł więc kandydaturę Miedwediewa, a nie Siergieja Iwanowa. Po wygranych wyborach

9 O. Krysztanowska, S. White, *Inside the Putin court: A research note*, „Europe-Asia Studies” 2005, t. 57, nr 7, s. 1070.

10 I. Bremmer, S. Charap, *The Siloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want*, „The Washington Quarterly” 2006–2007, nr 30(1).

11 W. Dżatlikowicz, G. Czapkowski, *Kto jest kto i poczem w rossijskoj elitie?*, http://rusrep.ru/article/2011/09/07/who_is_who [dostęp: 21.05.2017].

nowy prezydent wyznaczył na stanowiska wicepremierów liberałów – Igora Szuwałowa i Wiktora Zubkowa, a wszystkie najważniejsze funkcje w rządzie zajęli liberałowie i finansjści¹². Sieczin i S. Iwanow zostali wyznaczeni do pełnienia funkcji jednego z siedmiu zastępców premiera (obok Aleksandra Żukowa, Dmitrija Rogozina, Kudrina, Władysława Surkowa i Dmitrija Kozaka), co było degradacją.

O zmniejszeniu roli siłowników świadczy także fakt, iż Patruszew po dziewięciu latach został usunięty ze stanowiska dyrektora Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB) i mianowany na sekretarza zależnej od prezydenta Rady Bezpieczeństwa. Zwolniono także ministra sprawiedliwości – Władimira Ustinowa. Od 2008 roku pełnił on funkcję pełnomocnika prezydenta Południowego Okręgu Federalnego. Ponadto Wiktor Iwanow, były zastępca szefa administracji prezydenckiej, nie został ponownie powołany na swoje stanowisko. Objął urząd szefa Federalnej Agencji Antynarkotykowej. Na stanowisku tym zastąpił Wiktora Czerkiesowa wywodzącego się z innego klanu siłowników¹³. Za przejaw ograniczenia władzy frakcji siłowej uznaje się także fakt utworzenia przez Putina nowego urzędu – Prezydium Rządu, w którym nie zasiadał żaden z przedstawicieli agencji siłowej¹⁴.

Próbując odtworzyć układ sił w rosyjskiej elicie władzy, warto zwrócić uwagę na dwa dodatkowe modele: „Politbiura 2.0” i „Planetarny”, które wzajemnie się uzupełniają i wskazują hierarchię osób znajdujących się w elicie władzy. Zgodnie z modelem „Politbiura 2.0” w 2007 roku najważniejsi decydenci w Rosji zasiadali w Radzie Bezpieczeństwa FR, stworzonej na wzór radzieckiego Biura Politycznego. Według Jewgienija Minczenko (autora modelu) w Radzie Bezpieczeństwa zasiadało około trzydziestu osób, którymi byli przedstawiciele administracji, elita władzy i biznesmeni. Jednakże najważniejszych było jedenastu członków. Pozostałych można było rozpatrywać jako przyszłych kandydatów¹⁵. Schemat „Politbiura 2.0” przedstawia głównych interesantów i decydentów zaangażowanych w rozwój systemu politycznego (rys. 2). Model pokazuje, kto podejmował najważniejsze decyzje w państwie.

Dopełnieniem modelu „Politbiura 2.0” jest model „Planetarny”, autorstwa Jewgienija Gontmachera. Przedstawia on bliskość członków elity w stosunku do Putina, który gra rolę centrum całego systemu. Pierwsza orbita to zaufani ludzie prezydenta, z którymi spotyka się regularnie, aby omówić problemy i plany, oraz opracowuje i wdraża projekty biznesowe. Drugi krąg tworzą ci, z których rad korzysta Putin, oraz którzy zawsze mogą kontaktować się z nim bezpośrednio. Trzecia orbita to „zaufani słudzy”, którzy jednak w każdej chwili mogą zostać usunięci z szeregów elity, w przeciwieństwie do osób z dwóch pierwszych kręgów. System planetarny

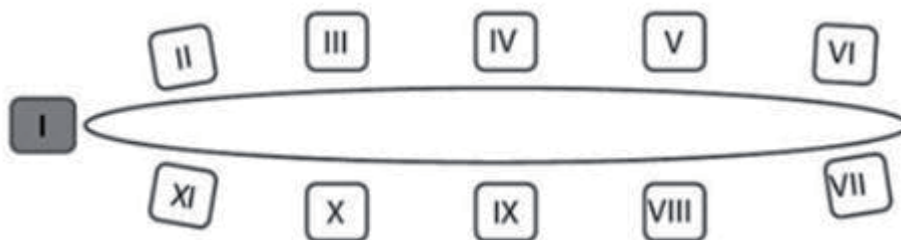
12 G. Hahn, *The Siloviki Downgraded. In Russia's New Configuration of Power*, <http://www.russiaotherpointsofview.com/2008/07/the-siloviki-do.html> [dostęp: 21.05.2017].

13 Był to prawdopodobnie rewanz za artykuł z listopada 2007 r. wzywający do rozejmu w walce między dwoma klanami siłowników – Sieczina i Czerkiesowa, która wybuchła w cyklu przygotowań do wyborów prezydenckich. Naruszyło to zasadę nieupubliczniania wewnętrznych sporów.

14 G. Hahn, *The Siloviki Downgraded...*, dz. cyt.

15 W. Przybyłowski, *Clans are marching*, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimir-pribylovsky/clans-are-marching> [dostęp: 21.05.2017].

nie jest statyczny, lecz dynamiczny¹⁶. Warto podkreślić, iż do najbliższego kręgu Putina zalicza się tu tylko sześć osób, które pojawiły się we wcześniejszym modelu, a mianowicie: Sieczina, Kudrina, Sobianina, Kowalczuka, Timczenko i Abramowicza. Wśród współpracowników w 2007 roku nie pojawiło się nazwisko prezydenta Miedwiediewa. Są tam natomiast takie osoby, jak były włoski premier Silvio Berlusconi, patriarcha, rektor Sankt-Petersburskiego Państwowego Instytutu Górniczego – Władimir Litwinienko oraz CEO Nord Streamu – Matthias Warnig.

Członkowie „Politbiura 2.0”

I. Władimir Putin	V. Siergiej Naryszkin	IX. Giennadij Timczenko
II. Dmitrij Miedwiediew	VI. Władimir Surkow	X. Roman Abramowicz
III. Igor Sieczin	VII. Siergiej Sobianin	XI. Aliszer Usmanow
IV. Aleksiej Kudrin	VIII. Jurij Kowalczuk	

Kandydaci

Wicepremierzy	Silowiki	Korporacje	Liderzy partii władzy
Igor Szuwałow	Anatolij Sierdiukow	Siergiej Czemezow	Borys Gryzłow
Wiktor Zubkow	Wiktor Iwanow	Władimir Jakunin	Siergiej Mirnow
Wiaczesław Wołodin	Nikołaj Patruszew	Aleksiej Miller	
Dmitrij Kozak	Aleksander Bortnikow	Anatolij Czubajs	Administracja prezydencka
Siergiej Iwanow	Michaił Fradkow	Aleksander Wołoszyn	Aleksander Biegłow
	Siergiej Szojgu	Piotr Awen	Aleksiej Gromow
		German Gref	

Patriarcha

Źródło: J. Minchenko, *Vladimir Putin's Big Government and the "Politbiuro 2.0"*, http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politbiuro%202_0.pdf.

Rys. 2. Model „Politbiura 2.0” 2007 rok (według Jewgienija Minczenko)

Układ sił na Kremlu w okresie prezydentury Dmitrija Miedwiediewa

W latach 2008–2012 wśród rosyjskich klanów kremlowskich dochodziło do wielu sporów. Był to okres rządów tandemu Putin–Miedwiediew. Mimo iż Putin zajął mniej ważne z konstytucyjnego punktu widzenia stanowisko premiera Rosji, to praktycznie utrzymał on pełnię władzy. O Miedwiediewie mówiło się na Kremlu jako

¹⁶ M. Lipman, N. Pietrow, *Rossija–2020: scenarii razwitija*, „Raboczije Materiały” 2012, nr 1, http://carnegieendowment.org/files/WP1-2012_2020_Rus.pdf [dostęp: 21.05.2017].

o „urzędującym prezydencie”. Nie był on jednak, jak zwykle się twierdzić, pozbawiony ambicji politycznych. Ogłoszone przez Miedwiediewa w 2009 roku wezwanie do gruntownej modernizacji Rosji było *de facto* krytyką efektów ośmioletnich rządów poprzednika. Obaj politycy prezentowali ponadto wyraźnie odmienne wizje rozwoju Rosji. Stąd też w ciągu czterech lat na Kremlu trwała rywalizacja klanów popierających reelekcję Putina i Miedwiediewa. Miedwiediewa popierali: petersburscy prawnicy, grupa Wołoszyna i petersburscy ekonomiści. Koalicja przeciwników obejmowała trzy klany siłowików (petersburskich czekistów: Sieczina, Iwanowa i Jakunina) oraz petersburskich fizyków. Ugrupowania poza kwestią reelekcji miały odrębne poglądy na politykę finansową, np. opodatkowanie wydobywania i eksportu ropy naftowej, prywatyzacji i inwestycji państwa. Władisław Surkow i kilku innych wpływowych oligarchów było otwartych na każde rozwiązanie tak długo, jak miało ono poparcie zarówno Putina, jak i Miedwiediewa¹⁷.

Z jednej strony wydawać się mogło, iż rywalizacja Putina i Miedwiediewa była z góry przesądzona, gdyż Putin posiadał o wiele większe zaplecze polityczne, a tym bardziej, że pod koniec 2011 roku koalicja Miedwiediewa zaczęła się rozpadać. Kudrin ponadto otwarcie krytykował urzędującego prezydenta w takich sprawach, jak budżet wojskowy. Z drugiej zaś strony fala protestów społecznych¹⁸, która miała miejsce w Rosji w latach 2011–2012 osłabiła pozycję premiera. Dlatego też wyborom do Dumy w 2011 roku i przygotowaniom do wyborów prezydenckich towarzyszyły represje wobec opozycji pozasystemowej. Wykluczono partie liberalne pod pretekstem błędów w sporządzaniu dokumentacji wyborczej. Taka postawa władz w rzeczywistości sprzyjała aktywizacji opozycji pozasystemowej¹⁹. Próby Putina w zapewnieniu w Dumie absolutnej większości dla partii Jedna Rosja nie powiodły się. Partia uzyskała tylko 49,3% głosów (resztę uzyskały partie opozycji systemowej: Komunistyczna Partia FR otrzymała 92 mandaty, Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji – 56, a Sprawiedliwa Rosja – 64). Spadający brak poparcia uświadomił Putinowi, że jego wygrana w wyborach prezydenckich w 2012 roku może nie być pewna, gdy jego przeciwnikiem będzie Miedwiediew. 24 września 2011 roku na zjeździe Jednej Rosji

¹⁷ W. Przybyłowski, *Politiuro naszych dnief. Putin, Miedwiediew, Seczin, Kudrin, Naryszkin, Surkow, Sobianin, Kowalczyk, Timczenko, Abramowicz, Usmanow*, http://www.compromat.ru/page_32441.htm [dostęp: 21.05.2017].

¹⁸ Kryzys gospodarczy z lat 2008–2010 dotykał najbiedniejszych obywateli Rosji. Zwiększyło się bezrobocie, pogłębiły skrajności w zamożności społeczeństwa. Szok spowodowany kryzysem podważył zaufanie Rosjan do władz. Znalazło to wyraz w systematycznym spadku poparcia dla Jednej Rosji oraz tandemu Putin–Miedwiediew.

¹⁹ Centralną jej postacią stał się prawnik i znany bloger Aleksiej Nawalnyj, który ujawniał drastyczne przykłady korupcji w przemyśle energetycznym związanym z elitami władzy. Obok niego są aktywiści ruchów ekologicznych (Czirikowa) i obrońcy praw człowieka. Na Placu Bołotnym i Prospekcje Sacharowa 10 i 24 grudnia 2011 roku demonstrowały wielotysięczne tłumy, które nie zgadzały się na dalsze manipulacje.

oficjalnie ogłoszono, iż urzędujący prezydent nie będzie starał się o reelekcję²⁰. Rezygnacja Miedwiediewa, wprowadzenie „konstruktywnego dialogu” z opozycją, obietnice reform, umocnienie propagandy i represje doprowadziły do ponownego wyboru Putina na prezydenta Federacji Rosyjskiej 4 marca 2012 roku.

Układ sił na Kremlu na początku trzeciej kadencji²¹ Władimira Putina

Po zwycięstwie koalicji Sieczina i rewizji podziału funkcji w państwie między klanami pojawiły się nowe konflikty. Tym razem odnosiły się one do Sieczina i Arkadego Dworkowicza (szefa Rosnieftu). Spór dotyczył kontroli rynku ropy naftowej i gazu ziemnego oraz drugiej fali prywatyzacji. Napięta sytuacja w elicie zmusiła Putina do interwencji. Rozstrzygnął on spór na korzyść Sieczina w kwestii surowców, a Dworkowicza w sprawie prywatyzacji. W roku 2012 umocniła się także pozycja Rogozina, wicepremiera odpowiedzialnego za sprawy wojskowe. Choć nie należał on do żadnego z klanów, znaczna część elity zaczęła postrzegać go jako alternatywę dla Putina. Rogozin był skonfliktowany z Sieczinem²².

Zmiany w kremlowskiej elicie przyniosła afera korupcyjna w Oboronserwisie i romans ministra obrony Anatolija Sierdiukowa. Przeciwko ministrowi obrony koalicję zawarli: wicepremier Rogozin, przewodniczący Komitetu Śledczego Aleksander Bastrykin, szef administracji prezydenta S. Iwanow oraz Czemezow. Sierdiukowa od połowy 2012 roku krytykował także Miedwiediew. Ostatecznie, na skutek szeroko zakrojonej kampanii medialnej i postępowania karnego wszczętego wobec otoczenia Sierdiukowa, Putin został zmuszony do jego dymisji. Wówczas Czemezow, S. Iwanow i sam Rogozin próbowali przejąć zwolnione stanowisko. Putin w porozumieniu ze Sieczinem zdecydował się jednak oddać ministerstwo obrony Siergiejowi Szojgu, którego uznano za mniej ambitnego i niebezpiecznego. W międzyczasie sojusz Rogozina i S. Iwanowa, oparty na wspólnej wrogości do Sierdiukowa, wyrósł do stabilnej koalicji skierowanej przeciwko Miedwiediewowi, Dworkowiczowi i Surkowowi²³.

²⁰ W. Ross, *Kryzys polityczny – Rosja na rozdrożu*, <http://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/analizy/kryzys-polityczny-rosja-na-rozdrozu> [dostęp: 21.05.2017].

²¹ Trzecia kadencja prezydencka Władimira Putina to lata 2012–2018.

²² J. Rogoża, *Mala destabilizacja: nasilenie sporów w rosyjskiej elicie władzy*, „Komentarze OSW” 2012, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2012-09-27/mala-destabilizacja-nasilenie-sporow-w-rosyjskiej-elicie-wladzy> [dostęp: 21.05.2017].

²³ Przykładem działań przeciwko byłemu prezydentowi była m.in. dyskredytacja projektu Skołkowo i przedstawianie go jako porażki gospodarczej, miejsca związanego z korupcją i siedliska nielojalności wobec Putina. Ponadto Dworkowicz został oskarżony o powiązania z miliarderami z Dagestanu: braćmi Ziyavudin i Magomed Magomedow i Achmedem Bilalowem, a także o lobbings w sprawie „niepatriotycznej prywatyzacji”. Jednak próba skłócenia przedstawicieli branży naftowej (Sieczina i Dworkowicza) nie powiodła się. Wręcz przeciwnie, Sieczin zawiesił spór z Dworkowiczem i nie poparł S. Iwanowa. Próbowano także wykazać powiązania między

Kolejnym poważnym konfliktem w elicie władzy był spór między Surkowem a Bastrykinem i Wołodinem. Surkow został oskarżony o korupcję przy projekcie Skołkowo, przesłuchany przez Komitet Śledczy i usunięty z rządu. Jego miejsce jako szefa Kancelarii Rządu zajął współpracownik S. Iwanowa – Siergiej Prichodko. Usunięcie Surkowa osłabiło pozycję Miedwiediewa, który po raz kolejny okazał się niezdolny do ochrony swoich sojuszników i zwolenników²⁴.

Na początku trzeciej kadencji Putina walka polityczna w Rosji prowadzona była więc przez grupę zwolenników Miedwiediewa (Wołoszyn, Dworkowicz i Timakowa) i koalicję jego przeciwników (S. Iwanow, Rogozin i Bastrykin). W spór nie był zaangażowany Sieczin, ponieważ nie postrzegał on Miedwiediewa jako swojego głównego wroga²⁵. Ponadto wokół mera Moskwy Sobianina zaczął się tworzyć nowy klan, który objął urzędników merostwa i biurokratów z Uralu i Tiumenia. Jego lider starał się nie stawać po żadnej ze stron konfliktu.

Reasumując, do najważniejszych klanów na Kremlu na początku trzeciej kadencji Putina należeli:

1. **Zwolennicy Miedwiediewa:** Wołoszyn, Dworkowicz, Timakowa.
2. **Przeciwnicy Miedwiediewa:** S. Iwanow, Rogozin, Bastrykin, Czemiezew.
3. **Grupa Sobianina:** Sobianin, Anastazja Rakowa, Marat Husnulin, Maksim Liskutow.
4. **Grupa Szojgu:** Szojgu, Andriej i Jurij Worobyrow, Rusłan Tsaliukow.
5. **Petersburscy prawosławni czekiści:** Jakunin, Poltawczenko, Kożin, Dmitriew.
6. **Silowicy:** Sieczin, Patruszew, Bortnikow, W. Iwanow, Fradkow²⁶.

Za najsilniejsze uznawano klany siłowe, zwłaszcza grupę Sieczina oraz koalicję przeciwników Miedwiediewa. Wyraźnie wzrosła także rola petersburskich prawosławnych czekistów i ich lidera Jakunina. Rogozin, który był uważany za reprezentanta wojska, znacznie zwiększył swoją władzę, stając się nieformalnym liderem publicznej grupy nacjonalistów, którzy stworzyli tzw. Izborsk Club. Szojgu korzystał z ogromnej popularności w społeczeństwie, a jego klan był zaliczany do jednego z najbardziej wpływowych. W latach 2012–2014 trudne stało się wyodrębnienie grup liberalnych. Często działali oni jako sojusznicy. Za najbardziej wpływowe grupy uważano jednak sojuszników Igora Szuwałowa (pierwszy wicepremier), Germana Grefa (prezes Sberbanku) i tandem Czubajs–Kudrin.

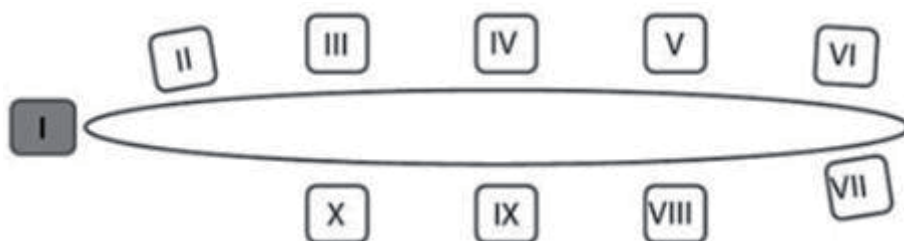
Miedwiediewem a Sierdiukowem i w ten sposób zdyskredytować byłego prezydenta. Również w te działania nie zaangażowali się „Petersburscy siłowicy”. Sieczin z rezerwą podszedł także do umacniającej się pozycji Bastrykina. Komitet Śledczy przez niego kierowany stał się bowiem głównym narzędziem represyjnym na Kremlu, usuwając w cień FSB.

²⁴ W. Przybyłowski, *Politiuburo naszych dni...*, dz. cyt.

²⁵ W grupie siłowej toczył się wewnętrzny spór między Sieczinem a Patruszewem. Sieczinowi udało się doprowadzić do zwolnienia przewodniczącego Dumy Państwowej Borysa Gryzłowa, protegowanego W. Iwanowa i Patruszewa oraz zastępcy dyrektora FSB Siergieja Smirnowa.

²⁶ W. Przybyłowski, *Clans are marching*, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimir-pribylovsky/clans-are-marching> [dostęp: 21.05.2017].

Sytuację z początku trzeciej kadencji Putina można zobrazować ponownie, przedstawiając model „Politbiura 2.0” (rys. 3). Według J. Minczenki²⁷ wśród najbliższych doradców Putina w latach 2013–2014 znalazło się dziesięć osób.

Członkowie „Politbiura”

I. Władimir Putin	V. Wiaczesław Wołodin	IX. Giennadij Timczenko
II. Dmitrij Miedwiediew	VI. Siergiej Czemezow	X. Siergiej Iwanow
III. Igor Sieczin	VII. Siergiej Sobianin	
IV. Siergiej Szojgu	VIII. Jurij Kowalczuk	

Źródło: J. Minchenko, *Vladimir Putin’s Big Government and the “Politburo 2.0”*, http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politburo%202_0.pdf.

Rys. 3. „Politbiuro 2.0” w latach 2013–2014 (według Jewgienija Minczenko)

Jak podkreśla dr Laurynas Kasčiūnas, rosyjski system władzy został stworzony w taki sposób, że *nie może działać bez Putina jako arbitra*²⁸. Warto zauważyć, iż w omawianym okresie szef rządu Miedwiediew nie był członkiem żadnej grupy. Znajdował się blisko Putina i był jego lojalnym współpracownikiem. Odpowiadał tylko przed prezydentem i korzystał z jego ochrony. Miedwiediew nie mógł jednak dokonywać samodzielnych decyzji.

Układ sił na Kremlu w latach 2015–2016

Zgodnie z oceną Minchenko Consulting w 2015 roku wystąpiły niewielkie zmiany wśród najbliższych współpracowników Putina. Do grona „Politbiura 2.0” dołączył biznesmen Arkadij Rotenberg. Oceniono także wpływy najbliższych współpracowników Putina na finanse, media, elity regionalne, sektor siłowy, administrację, politykę wewnętrzną itp. Zgodnie z obliczeniami najbardziej wpływową osobą na Kremlu (poza Putinem) w 2015 r. był S. Iwanow. Zaraz za nim uplasowali się: Szojgu, Wołodin, Miedwiediew i Rotenberg. Najmniej znaczącą rolę wśród członków „Politbiura 2.0”

²⁷ J. Minchenko, *Vladimir Putin’s Big Government and the “Politburo 2.0”*, http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politburo%202_0.pdf [dostęp: 21.05.2017].

²⁸ L. Kasčiūnas, M. Laurinavičius, V. Keršanskas, *Vladimir Putin’s pyramid of rule: Who really governs Russia?*, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/vladimir-putins-pyramid-of-rule-who-really-governs-russia.d?id=65432116> [dostęp: 21.05.2017].

odgrywali: Sobianin i Timczenko. Najbliższe relacje natomiast z samym Putinem mieli: Rotenberg, Miedwiediew, S. Iwanow i Szojgu²⁹.

S. Iwanow (szef administracji prezydenckiej) zwiększył swoje wpływy w związku z działalnością wojskową w Syrii. Popularność zdobył także na skutek przeciwdziałania korupcji w polityce wewnętrznej (aresztowania burmistrzów i gubernatorów). W czerwcu 2015 roku S. Iwanow został wybrany szefem rady dyrektorów Rostelecom, co zwiększyło jego zasoby finansowe. Miedwiediew zachował stanowisko Prezesa Rady Ministrów przede wszystkim ze względu na dobre relacje z Putinem. Jego pozycja w porównaniu z ubiegłym rokiem uległa znacznemu umocnieniu. Minister obrony Szojgu drugie miejsce zawdzięczał działaniom armii rosyjskiej na Krymie, Ukrainie oraz w Syrii, które uznane zostały przez rosyjskie społeczeństwo za całkowite sukcesy. Pierwszy zastępca szefa administracji prezydenta Wołodin był w stanie umocnić swoją pozycję w elicie władzy. Mer Moskwy Sobianin skoncentrował się na regionalnych problemach gospodarczych i celowo nie bojkotował decyzji innych członków „Politbiura 2.0”. Rosnąca fala niezadowolenia związana z polityką optymalizacji służby zdrowia forsowaną przez Sobianina spowodowała jednak, iż był on o krok od utraty statusu pełnoprawnego członka Biura Politycznego. Czemezow nie był natomiast w stanie w pełni wykorzystać potencjału rosnących wpływów związanych ze zwiększoną aktywnością wojskową. Sieczinowi nie udało się obronić pozycji lidera sektora energetycznego. Jego prośby o wsparcie finansowe pozostały bez odpowiedzi. Arkadij Rotenberg aktywnie korzystał z kluczowego czynnika – bliskości Putina, do rozszerzenia zakresu swojego oddziaływania³⁰.

W 2016 roku Minchenko zatytułował model „Politbiura 2.0” jako „Demontaż lub nowy początek”. S. Iwanow, który jeszcze rok wcześniej był zaliczany do osób, które mają największy wpływ w otoczeniu Putina, w 2016 roku nie był już wliczany do grona jego najbliższych współpracowników. Prezydent chciał bowiem uniknąć sytuacji, w której miałby prawdziwego rywala. S. Iwanow był do tej pory często wymieniany jako jego potencjalny następca. Oficjalnie wytłumaczono odsunięcie S. Iwowa od władzy jako konieczność „zrównoważenia sił”.

Swoją silną pozycję utracili także Timczenko i Szojgu. Wyłączenie Timczenki z elity władzy jest wynikiem spadku jego aktywności politycznej. Już w 2015 roku wspomniano, że ma najmniejszy wpływ na politykę Kremla. Spadek znaczenia ministra obrony (Szojgu) jest wynikiem wzmożonej rywalizacji struktur siłowych. Siły zbrojne od czasu inwazji na Krym cieszyły się silną pozycją, ale obecnie dużą popularnością cieszy się Gwardia Narodowa (Zołotow).

29 A. Mojciew, *Jewgienij Minczenko: dalniejszyje ispozowanije antikorrupcionnoj powiestki niezbniežno*, <http://atas.info/reviews/politics/evgeniy-minchenko-dalheyshee-ispolzovanie-antikorrupcionnoj-povestki> [dostęp: 21.05.2017].

30 *The Kremlin's Current Intrigues: Emerging Clues*, <https://www.stratfor.com/analysis/kremlins-current-intrigues-emerging-clues> [dostęp: 21.05.2017].

Swoją pozycję umocnił Czemezow. Jest to tłumaczone konsolidacją kompleksu wojskowo-przemysłowego. Do grona czołowych graczy powrócił Sieczin.

Nową postacią jest natomiast Sergiej Kirijenko, który przeszedł od funkcji szefa Rosatomu na stanowisko pierwszego zastępcy szefa administracji prezydenta. Raport Minczenki traktuje go jako szefa technokratów. Na razie jest on rozpatrywany w kategorii „kandydata” do ścisłej elity.

Zakończenie

W wyniku przeprowadzonej analizy udało się potwierdzić przedstawioną we wstępie hipotezę roboczą. W porównaniu z rokiem 2007 w układzie sił na Kremlu faktycznie doszło do poważnych zmian. Swoją pozycję na szczycie władzy utrzymały tylko cztery osoby: Miedwiediew, Sieczin, Sobianin i Kowalczuk. Nowe osoby, które znalazły się wśród najbliższych współpracowników Putina, zostały zrekrutowane głównie z puli wcześniejszych kandydatów do „Politbiura 2.0” (Wołodin, Czemezow). Postacią zupełnie nową był Szojgu, którego jeszcze w 2012 roku Minczenko umieszczał jako kandydata wywodzącego się z elit regionalnych. Analizując układ sił na Kremlu z 2016 roku, łatwo zauważyć, iż ważne stało się jaką rolę mogą odegrać poszczególne osoby w zbliżających się wyborach prezydenckich. S. Iwanow został odsunięty od władzy – podobnie jak to miało miejsce w 2008 roku. Jako kandydata na nowego premiera najczęściej wymienia się Sieczina lub pierwszego wicepremiera Igora Szuwałowa, którego Minchenko nie zalicza do grona najbardziej wpływowych osób w Rosji.

Bibliografia

- Bogomolowa W., *Spisok druziej Putina*, „Moskowskij Konsomoliec”, http://www.compro-mat.ru/page_18837.htm.
- Braguinsky S., *Postcommunist Oligarchs in Russia: Quantitative Analysis*, „Journal of Law and Economics” 2012, t. 52, nr 2.
- Bremmer I., Charap S., *The Siloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want*, „The Washington Quarterly” 2006–2007, nr 30(1).
- Ćwiek-Karpowicz J., *Rosyjska elita władzy centralnej w latach 2000–2008*, ASPRA-JR, Warszawa 2011.
- Derinova A., *Who Rules Russia?*, <http://www.e-ir.info/2013/05/22/who-rules-russia>.
- Djatlukowicz W., Czapkowski G., *Kto jes't kto i poczemu w rossijskoj elitie?*, http://rusrep.ru/article/2011/09/07/who_is_who.
- Djatlukowicz W., Czapkowski G., *Klanowos't: polza o predolienije (kak nami prawit i kak formujetsja sowriemiennyj rossijskij prawjaszczij klass*, „Russkij Rieporter” 2011, nr 35.
- Gelman V., *Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy*, „Europe-Asia Studies” 2008, nr 60(6).
- Hahn G., *The Siloviki Downgraded. In Russia's New Configuration of Power*, <http://www.russiaotherpointsofview.com/2008/07/the-siloviki-do.html>.

- Kasčiūnas L., Laurinavičius M., Keršanskas V., *Vladimir Putin's pyramid of rule: Who really governs Russia?*, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/vladimir-putins-pyramid-of-rule-who-really-governs-russia.d?id=65432116>.
- Krysztanowska O., *Anatomija rossijskoj elity*, Igor Zacharov, Moskwa 2003.
- Krysztanowska O., White S., *Inside the Putin court: A research note*, „Europe-Asia Studies” 2005, t. 57, nr 7.
- Lipman M., Pietrow N., *Rossija–2020: scenarii razwitija*, „Raboczije Materialy” 2012, nr 1, http://carnegieendowment.org/files/WP1-2012_2020_Rus.pdf.
- Mills C.W., *Elita władzy*, Książka i Wiedza, Warszawa 1961.
- Minchenko J., *Vladimir Putin's Big Government and the “Politburo 2.0”*, http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politburo%20_0.pdf.
- Mojciew A., *Jewgienij Minczenko: dalniejszyje ispozowanije antikorrupcionnoj powiestki niezbnieżno*, <http://atas.info/reviews/politics/evgeniy-minchenko-dalneyshee-ispolzovanie-antikorrupsionnoj-povestki>.
- Piertow N., *Nomienklatura i elita [w:] Strategija-2020. Scenarii Razwitija*, M. Lipman, N. Pietrow, <http://www.carnegie.ru/publications>.
- Przybyłowski W., *Clans are marching*, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimir-pribylovsky/clans-are-marching>.
- Przybyłowski W., *Politbiuro naszych dnjej. Putin, Miedwiediew, Seczin, Kudrin, Naryszkin, Surkow, Sobianin, Kowalczyk, Timczenko, Abramowicz, Usmanow*, http://www.compro-mat.ru/page_32441.htm.
- Riviera S.W., Riviera D., *The Russian elite under Putin: Militocratic or Bourgeois?*, “Post-soviet Affairs” 2005, t. 22, nr 2.
- Rogoża J., *Mala destabilizacja: nasilenie sporów w rosyjskiej elicie władzy*, „Komentarze OSW” 2012, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2012-09-27/mala-destabilizacja-nasilenie-sporow-w-rosyjskiej-elicie-wladzy>.
- Ross W., *Kryzys polityczny – Rosja na rozdrożu*, <http://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/analizy/kryzys-polityczny-rosja-na-rozdrozu>.
- Sakwa R., *Russian politics and society*, Routledge, Londyn 2002.
- The Kremlin's Current Intrigues: Emerging Clues*, <https://www.stratfor.com/analysis/kremlins-current-intrigues-emerging-clues>.

BALANCE OF POWER CHANGES IN THE KREMLIN IN 2007–2016

Abstract

The purpose of this article is to answer the question as to how the Russian elite changed between 2007 and 2016 and who made the most important decisions in the state. To answer this question, I will use the “Politburo 2.0” model. This is a scheme proposed by Minchenko Consulting, according to which the most important decision makers in Russia today sit on the Security Council of the Russian Federation, modelled on the Soviet Political Bureau.

Key words: Russian Federation, elite, Vladimir Putin.